

Kermispony's

<http://www.fete-foraine.be/metier/affiche/attraction/Baby-Poney/id/78>

**Wetenschappelijke
evaluatie**

RAAD VOOR DIERENWELZIJN VAN BELGIE 2010

Kermispony's

**Wetenschappelijke rapport
in opdracht van de
RAAD VOOR DIERENWELZIJN VAN BELGIE**

2010

Kermispony's

1.	INLEIDING	6
2.	BESCHRIJVING: PONYMOLENS IN BELGIE	7
2.1	De ponymolen	8
2.2	De dieren	10
2.3	Werkrooster	11
2.4	Huisvesting	12
2.5	Vervoer	12
2.6	Officiële controles	12
3.	HET WELZIJN VAN PAARDACHTIGEN	14
3.1	Evaluatie van het welzijn bij paardachtigen	14
3.1.1	Fysieke problemen.....	14
3.1.2	Gedragsproblemen	15
3.2	Evaluatie van de activiteit van de pony's in de kermismolens	16
3.2.1	Het werkrooster	16
3.2.2	De pony's draaien rondjes in een piste.....	18
3.2.3	De pistebodem	20
3.2.4	De uitrusting van de pony's.....	20
3.2.5	Huisvesting van de pony's.....	20
3.2.6	Lawaai en verlichting op de kermis	25
3.2.7	De pony's die worden ingezet.....	26
3.2.8	De kinderen die een ritje maken	26

4. WETTELIJKE ASPECTEN	27
4.1 In België	27
4.2 In de EU	27
4.3 In Zwitserland	28
4.4 In Australië.....	28
4.5 In de VS	28
5. DISCUSSIE.....	29
6. VOORUITZICHTEN.....	31
7. BIBLIOGRAFIE	32

BIJLAGEN

Bijlage 1:

Parlementaire vraag

Bijlage 2:

Verklaringen van uitbaters van ponymolens.

Bijlage 3:

Verklaringen van behandelende dierenartsen.

Bijlage 4:

- controleverslag 14/10/2009
- controleverslagen 29/02/2008 en 11/03/2008
- controleverslag 25/07/2006

Bijlage 5:

Tierärztlichen Vereinigung für Tierschutz :

"Beurteilung von Ponyreitbahnen unter Tierschutzgesichtspunkten »

1. INLEIDING

Kermispony's zijn pony's die tijdens kermissen in ponymolens stapvoets rondjes draaien. Bij deze kermisattracties mogen kinderen plaats nemen op die pony's voor enkele rondjes in de piste.

Een aantal dierenrechtenorganisaties keuren een dergelijke attractie af omwille van het dierenwelzijn en sinds enkele jaren komt dit thema geregeld terug in de actualiteit¹.

De verschillende argumenten die deze verenigingen aanhalen zijn de volgende:

- Het inzetten van deze dieren voor amusementsdoeleinden heeft geen enkel didactisch doel en vormt een ethisch probleem.
- De pony's draaien urenlang rondjes zodat ze afgestompt en apathisch worden.
- De kermisomgeving is lawaaierig en stresserend voor de dieren (muziek van de attracties, geschreeuw van kinderen, felle lichten).
- De manier waarop de pony's zijn opgetuigd en de onervaren 'ruiters' kunnen bij de pony's voor problemen zorgen.
- Hun huisvesting is totaal onaangepast (in de vrachtwagen waarmee ze ook worden vervoerd) en de pony's gaan nooit naar een weide.
- Tijdens de 'werkuren' krijgen ze onvoldoende te drinken.

Sommige steden (Gent, Antwerpen, Oostende) willen deze activiteit op hun grondgebied verbieden. Er werd trouwens een parlementaire vraag in die zin ingediend (zie bijlage 1).

De foorkramers, eigenaars van de pony's, weerleggen die argumenten en zeggen dat zij niet zo te werk gaan. De vereniging « Dieren in nood V.Z.W. » uit Wetteren, een dierenrechtenorganisatie, verklaart na controle dat het welzijn van die pony's tijdens kermissen wordt gerespecteerd. Deze mening wordt niet gedeeld door het merendeel van de ons bekende dierenrechtenorganisaties.

Het is in die context dat het kabinet van Minister Onkelinx aan de Raad voor Dierenwelzijn heeft gevraagd om een advies te formuleren over een eventueel probleem in verband met het welzijn van kermispony's en of het al dan niet noodzakelijk is om een wetgeving voor te stellen.

In dit rapport wordt eerst de Belgische context uiteengezet. Vervolgens komt de kennis op het gebied van het welzijn van paardachtigen aan bod, en meer bepaald de manier waarop dit wordt beoordeeld om op die manier te trachten de activiteit zelf te evalueren. Tot slot worden de wetgevende aspecten toegelicht. Uiteindelijk worden enkele denkpijpen gelanceerd voor de werkgroep die, na discussie, een gemotiveerd advies zal kunnen voorstellen. Het ethisch aspect van het gebruik van dieren voor amusementsdoeleinden zonder didactische rol komt niet aan bod.

¹ Recente voorbeelden: Sud presse – La Meuse – Liège-24/10/2009, p 7

Het Nieuwsblad – Oostende-Westhoek- 03/11/2009, p 45

2. BESCHRIJVING: PONYMOLENS IN BELGIE

Ponymolens zijn een van de « klassiekers » op kermissen in België.

Historisch gezien bestonden de eerste « foren » in het begin van de XIXe eeuw uit demonteerbare stands en kleine kramen waarmee werd rondgetrokken van markt naar markt. Geleidelijk aan gingen de “foorkramers” zich groeperen en ontstond een nieuwe vorm van vermaak, de « kermissen ».

Met de jaren worden de kramen en molens steeds geperfectioneerder en naast amusement kan er in sommige kramen ook kennis worden gemaakt met nieuwe technologieën (zoals de fotografie of de cinema). Ook voor zij die daar de middelen niet voor hebben is de kermis na verloop van tijd ook de gelegenheid om een ritje te maken op een paard, een fiets of met een wagen. Het is in die optiek dat ook de eerste ponymolens opdoken.

In België zijn er ongeveer 1200 geregistreerde kermisbedrijven (eigenaars van een of meerdere attracties) die verspreid te vinden zijn op de vele duizenden kermissen die per jaar worden georganiseerd. Een twintigtal van die kermissen duren langer dan twee weken en de langste duren 6 weken, maar in de meeste gevallen gaat het om een à twee weekends.

Onder die 1200 bedrijven zouden er 18 ponymolens zijn (mondeling meegedeeld cijfer), elk eigendom van een andere eigenaar, allemaal Belgen en allen gedomicilieerd in België. Deze activiteit behield een « ambachtelijke » kant waardoor elke eigenaar verantwoordelijk is voor zijn eigen molen en dus ook op « zijn manier » te werk gaat, meestal gebaseerd op vakkennis en een overgeleverde familietraditie. Toch stelt men vast dat er veel gelijkenissen zijn en is het dus mogelijk om de grote lijnen te identificeren.

De molens staan telkens op dezelfde standplaats in onderling overleg met de kermisverantwoordelijke van de gemeente in kwestie die het plan van de kermis opstelt. Sinds het Koninklijk besluit van 24/09/2006 betreffende de uitoefening en de organisatie van kermisactiviteiten, worden de standplaatsen toegewezen op basis van een abonnement dat een duur van 5 jaar heeft die stilzwijgend kan worden verlengd (art 12). Indien mogelijk worden de standplaatsen gekozen in functie van de behoefte aan plaats en rust vereist door de aanwezigheid van levende dieren.

De informatie uit dit hoofdstuk werd gehaald uit 2 interviews en uit een controle tijdens de kermis in Aalst. Het eerste interview vond plaats op 09/12/2009 met de heer Franck Delforge, vertegenwoordiger van het syndicaat van de Belgische foorkramers « La Défense des Forains Belges-De Verdediging der Belgische Foorreizigers »² die ook ondervoorzitter is van de Europese Kermisbond³ en met de heer en mevrouw Cepa die lid zijn van het bovenvermelde syndicaat en die eigenaar zijn van een ponymolen. Het tweede interview vond plaats op 08/01/2010 met de heer en mevrouw Vandekerckove, ook foorkramers en eigenaars van een ponymolen en, nogmaals, de heer en mevrouw Cepa. In bijlage 2, vindt u de 5 schriftelijke verklaringen van uitbaters van een ponymolen overhandigd tijdens die ontmoetingen. De controle werd uitgevoerd op 16/02/2010 op de kermis van Aalst waar de ponymolen van de heer Nicolas Tréhout stond.

² Die 40 % van de Belgische foorreizigers vertegenwoordigt en die de enige is van de 5 vakbonden die wordt erkend door de Hoge Raad voor de middenstand

³ Die ongeveer 70.000 bedrijven vertegenwoordigt verspreid over 22 verenigingen uit 19 lidstaten

2.1 De ponymolen

De ponymolens in België bestaan uit een cirkelvormige piste met een diameter van 6 à 12 meter, afgeboord met een opstaande rand van ongeveer 50 centimeter en overkapt met een dak. De afmetingen berusten op ervaring en er bestaat geen officiële fabrikant van ponymolens. Alle ponymolens zijn dus ambachtelijk gebouwd en worden hersteld en onderhouden naarmate er schade is. In het midden van de piste staat een paal van ongeveer 3,75 meter.

Ponymolen (http://www.biteback.be/news/detail.php?news_id=5467)

De vloer is bedekt met zaagsel en een rubberen tapijt ter hoogte van het traject dat de pony's afleggen.

Er zijn drie verschillende systemen:

- Een waarbij de pony's via de halster zijn vastgemaakt aan een verticale of dwarse stang. Deze stangen zijn verbonden met een rotatieas op de centrale paal. Door te stappen zetten de pony's het mechanisme in gang dat hen begeleidt bij hun rondjes rond de piste.

Verbonden met een verticale stang

(http://www.biteback.be/action/e_action_detail.php?actid=5454)

Verbonden met een horizontale stang

- Een systeem waarbij de pony's vrij rondlopen.

- Een gemengd systeem waarbij een van de pony's een klein span trekt met één wiel aan de buitenkant en waarvan de binnenkant verbonden is met de centrale paal wat de rotatie mogelijk maakt. De andere pony's zijn niet vastgebonden. Soms is een pony vastgemaakt achter het span.

In België zijn er drie molens waarbij de dieren vastgebonden zijn. De andere zijn min of meer gelijk verdeeld (er zijn geen cijfers voorhanden) over het systeem waarbij de dieren vrij rondlopen en het gemengde systeem.

De molens zijn uitgerust met luidsprekers waaruit muziek klinkt en die binnen in de molen zijn opgehangen en gericht zijn naar de dieren. Het volume wordt geregeld door de eigenaar van de molen. De dieren moeten de mondelinge bevelen kunnen horen.

Op kermissen wordt er in de mate van het mogelijke voor gezorgd dat de ponymolen ver verwijderd is van de luidruchtigste en spectaculairste attracties en deze plaats is jaar na jaar dezelfde (standplaats toegekend via een abonnement – zie hoger).

Er is geen fel licht in de molens die overdag op natuurlijke wijze worden verlicht.

De foorkramers passen in onderling overleg het geluid en de verlichting van de aanpalende attracties aan op basis van de reacties van de pony's.

2.2 De dieren

In België zijn het enkel pony's die in de kermismolens 'werken'. Al naar gelang de grootte van de piste en de drukte op de kermis zijn er 5 à 12 tegelijk aan het werk. De pony's zijn uitgedost met een dekontje, een zadel met stijgbeugels en een halster.

In sommige molens dragen de pony's een bit, in andere weer niet. Soms is het enkel de pony die vooraan stapt die een bit draagt en dit om veiligheidsredenen (noodstop). Het gebeurt ook dat wanneer een nieuwe pony wordt ingezet, deze gedurende een tijdje een bit krijgt en dit om dezelfde redenen.

Kinderen die op de pony's plaats nemen hebben geen teugels en houden zicht vast aan de zadelknop

Wanneer de pony een bit draagt is dit losjes verbonden met het zadel.

De foorkramer bezit een zweep maar doorgaans wordt deze niet gebruikt. Na verloop van tijd vertrekken en stoppen de pony's bij het horen van de stem van de verantwoordelijke. Het is steeds dezelfde persoon die zich in het midden van de piste bevindt.

De pony's hebben geen hoefijzers en worden regelmatig opgesmukt

Ze dragen nooit oogkleppen.

De pony's draaien steeds rondjes in dezelfde richting (in tegenwijzerzin = linksom).

Alle eigenaars van een ponymolen hebben een vaste woonplaats in België waar ook de pony's gehuisvest zijn. Ze beschikken allen over boxen en weiden. Gemiddeld houden zijn tweemaal zo veel pony's als er nodig zijn voor het werk in de molen.

Wanneer er een nieuwe pony nodig is, wordt deze ofwel aangekocht bij een kweker, bij voorkeur voor de leeftijd van 3-4 jaar en de keuze wordt bepaald in functie van het rustige en gewillige karakter van het dier, ofwel wordt hij gefokt in het bedrijf nadat een merrie een veulen heeft geworpen.

De merries stoppen met werken in de molen als twee derde van hun dracht er op zit en dit tot het jong ongeveer 5-6 maanden oud is.

Het werk in de piste wordt aangeleerd vanaf 3-4 jaar. Eerst door de « nieuweling » mee te nemen naar de kermis zonder dat hij wordt ingezet en vervolgens door hem achter de andere pony's te laten stappen zonder dat er een kind op zijn rug mag plaatsnemen. Over het algemeen verloopt deze procedure zonder enig probleem. Pas wanneer de eigenaar van oordeel is dat zijn dier er klaar voor is, mogen de kinderen er op gaan zitten.

De attractie is uitsluitend bestemd voor jonge kinderen en zelfs wanneer geen maximumleeftijd of –gewicht geafficheerd is, weigeren de verantwoordelijken kinderen die zij te groot of te zwaar achten.

Ook ophitsend gedrag, zoals een tik met de hielen, is verboden. Dit wordt mondeling meegedeeld aan de ouders en aan de kinderen.

De dieren krijgen regelmatig te drinken uit een emmer vers water als ze aan het werk zijn. Dergelijke pauzes worden meerdere keren per dag ingelast en de foorkramers zeggen dat ze rekening houden met de omgevingstemperatuur om het aantal pauzes aan te passen.

Wanneer een dier urineert of defeceert, wordt de piste schoongemaakt en wordt vers zaagsel aangevoerd.

Tijdens de grote kermissen (langer dan een weekend), is er steeds een groep pony's die werkt en andere die stand-by zijn voor het geval een ziek of vermoeid dier moet vervangen worden.

De pony's worden regelmatig opgevolgd door een behandelende dierenarts uit de streek waar de kwekerij zich bevindt. Tijdens kermissen die in een andere regio plaats vinden beschikken de foorkramers over de naam van een dierenarts van wacht die hen wordt bezorgd door de gemeente waar de kermis wordt georganiseerd.

Bijlage 3 bevat de verklaringen van een aantal dierenartsen die deze pony's behandelen en die ons door de foormensen werden bezorgd.

2.3 Werkrooster

De kermisperiode loopt van halfweg februari tot november. Gedurende de resterende maanden verblijven de pony's in hun stallen en werken ze niet in de molen.

Elk bedrijf heeft een vaste agenda die nauwelijks afwijkt van jaar tot jaar. Er wordt dus afgewisseld tussen de grote kermissen (van 2 weken tot maximum 6 weken), de kleinere kermissen (minimum 1 weekend) en periodes van inactiviteit.

De activiteit van de pony's varieert dus en wordt door de foormensen geraamd op 100 à 200 dagen daadwerkelijke activiteit per jaar.

De pony's werken niet elke dag, en ook niet op alle kermissen, maar er zijn geen vooraf vastgelegde beurtregels. De eigenaar vertrouwt op zijn ervaring en de kennis van zijn dieren om hun werklast in te schatten. De pony die vooraan loopt in een systeem waar alle dieren niet vastgemaakt rondstappen werkt vaak meer dan de anderen daar hij een leidende rol vervult in de groep.

Tijdens de grote kermissen zijn de kramen 6 dagen op 7 open.

Tijdens kleine kermissen werken de dieren 3 dagen (zaterdag –zondag -maandag) en niet de rest van de week.

De werkdag varieert van 4 tot 8 uur afhankelijk van de toeloop, maar gelet op de doelgroep (jonge kinderen) sluiten de ponymolens ten laatste om 22u00 op weekends en om 20u00 tijdens de week. Sommige molens die deelnemen aan jaarmarkten mogen openen van 10 tot 22u00 met een pauze van 1u30 's middags om de dieren te voederen. Deze markten vinden 3 à 4 keer per jaar plaats en duren slechts één dag.

Het gebruik van stand-by-pony's en beurtwisselingen bestaan maar zijn zeer moeilijk te evalueren.

Voorbeeld van de openingsuren van een ponymolen tijdens een grote kermis (kermis van Mons) in november 2009:

26 effectieve werkdagen over een periode van 31 dagen (4 weken en 5 weekends).

- 10 weekenddagen van 14u00 tot 22u00
- 16 werkdagen van 16u00 tot 20u00-20u30
- sluiting van de kermis op dinsdag

Werkritme van 6 dagen op 7 met huisvesting in een wei ter beschikking gesteld door de gemeente.

Er bestaat een beurtsysteem tussen de pony's; ze werken dus niet elke dag.

2.4 Huisvesting

De meeste kermissen waar eigenaars van ponymolens aan deelnemen vinden plaatsen in hun eigen regio. Er zijn 2 mogelijkheden van huisvesting voor de pony's:

- Ofwel stelt de gemeente een wei ter beschikking. Dit is bijvoorbeeld het geval in Doornik en Mons. De pony's worden daar dus naartoe gebracht na hun werkdag. Tijdens de werkuren verblijven de stand-by-pony's in de vrachtwagen.
- Ofwel voorziet de gemeente niets en in dit geval worden de pony's ondergebracht in een ambachtelijk vervaardigde mobiele stal indien de eigenaar er zo een bezit, zo niet dan verblijven ze in de vrachtwagen. Ze worden dan vastgemaakt maar hebben de mogelijkheid om te gaan liggen.

Soms worden de dieren 's avonds na hun werkdag naar het eigen bedrijf teruggebracht. Afhankelijk van de weersomstandigheden brengen zij daar dan de nacht door op de wei (meestal) of in hun box. Op werkdagen worden ze ter plaatse gebracht en gestald in de vrachtwagen in afwachting tot de kermis opengaat. De stand-by-pony's blijven in de vrachtwagen tijdens de openingsuren van de kermis maar zijn niet steeds vastgebonden.

2.5 Vervoer

De dieren reizen enkel in het binnenland en meestal naar kermissen dicht bij hun vaste verblijfplaats. Geen enkel traject duurt langer dan 1u30.

De pony's worden in groep vervoerd in een vrachtwagen die moet goedgekeurd zijn voor dat doel.

2.6 Officiële controles

De inspectiediensten van de FOD hebben reeds controles op het welzijn van die dieren uitgevoerd tijdens kermissen (zie bijlage 4). Er bestaat geen specifieke wetgeving in verband met ponymolens en momenteel ook geen aanbevelingen ter zake. De controles moeten dus gebaseerd zijn op de algemene wetgeving betreffende het dierenwelzijn (artikel 4 van de wet betreffende de bescherming en het welzijn der dieren van 14 augustus 1986).

- Controleverslag van 14/10/2009:

Controle uitgevoerd op de kermis van Luik naar aanleiding van een klacht die de politie had doorgespeeld naar de inspectiediensten. De dieren zijn in goede staat. Tijdens de kermis zijn ze gehuisvest in de vrachtwagen waar ze zijn vastgemaakt. Ze worden regelmatig opgevolgd door een dierenarts.

- Controleverslagen van 29/02/2008 en van 11/03/2008:

Controle uitgevoerd op de kermis van Gent naar aanleiding van een klacht die werd bezorgd aan de inspectiediensten. De dieren zijn in goede staat. Tijdens de kermis zijn ze gehuisvest in de vrachtwagen waar ze zijn vastgemaakt. De eigenaar heeft gevraagd om een wei ter beschikking te stellen voor zijn dieren gedurende de kermis.

- Controleverslag van 25/07/2006:

Controle van twee ponymolens tijdens de kermis van Namen naar aanleiding van een klacht die de politie had doorgespeeld naar de inspectiediensten. De dieren zijn in goede staat. Ze zijn ongebonden in groep gehuisvest (20 en 30 m²) in de vrachtwagen gedurende de kermis.

Op 16/02/2010 werd een controle uitgevoerd op de kermis van Aalst in het kader van dit dossier. De dieren waren in goede staat en blijkbaar ook in goede gezondheid. Ze zijn vastgemaakt gehuisvest in de vrachtwagen die als stal is ingericht gedurende de periodes van inactiviteit en niet vastgemaakt in diezelfde vrachtwagen gedurende de tijd dat de stand-bypony's aan het werk zijn. Van de 8 aanwezige pony's zijn er 5 in orde wat de identificatie betreft (microchip+paspoort+registratie), 2 hebben een microchip en een paspoort maar zijn niet gekend in de centrale gegevensbank. Het zijn volgens de eigenaar nieuwe dieren waarvan de registratieprocedure aan de gang is. 1 pony heeft geen microchip en is eigendom van een andere eigenaar.

3. HET WELZIJN VAN PAARDACHTIGEN

Voor het definiëren van het begrip dierenwelzijn, zullen we standpunt volgen van de Britse Raad voor Dierenwelzijn (The Animal Welfare Council) die zich baseert op een evaluatie in functie van 5 fundamentele rechten van de dieren:

- op fysiologisch vlak (recht op aangepast voedsel en drinken en in voldoende mate)
- op omgevingsvlak (recht op voldoende comfort: huisvesting, activiteit,..)
- op gezondheidsvlak (vrij van lijden, kwetsuren of ziektes)
- op vlak van gedrag (recht op normaal, natuurlijk, soortspecifiek gedrag)
- Op psychologisch vlak (vrij van angst en chronische stress)

In dit hoofdstuk worden de gedomesticeerde paardachtigen (paarden, pony's, ezels, muilieren) beschouwd als één en dezelfde groep met dezelfde behoeften.

3.1 Evaluatie van het welzijn bij paardachtigen

Gedurende ongeveer 60 miljoen jaren waren paarden een predatiesoort die in groep leefde in weiden en tot 16 uur per dag op zoek ging naar voedsel. Zo hebben zij een spijsverteringsstelsel ontwikkeld dat in staat is om een ruime voedselportie te consumeren en te verteren, maar hebben ze ook de capaciteit ontwikkeld om snel hun vijanden te detecteren en werd vluchten hun primair verdedigingsmechanisme tegen potentiële gevaren (Hall, 2007).

Thans is het gedomesticeerde paard het resultaat van een evolutie die meer dan 6000 jaar geleden van start ging, maar men gaat er van uit dat de specifieke gedragingen en de fundamentele behoeften van het dier grotendeels dezelfde zijn als voor de domesticatie (Minero, 2009). Naast de vitale behoeften, identificeert men in hoofdzaak drie soorten behoeften:

- de behoefte aan sociale contacten,
- de behoefte aan weilanden (die tegemoet komt aan een specifieke voedselbehoefte)
- de behoefte aan beweging

De omstandigheden waarin de paarden worden gehouden en actief zijn hebben duidelijk een rechtstreekse invloed op hun welzijn, zowel fysiologisch als psychologisch. Elk individu heeft zijn eigen limieten die, wanneer deze worden overschreden, leidt tot fysieke en/of gedragsproblemen. Men heeft het over fysische limieten en gedragslimieten (Mc Greevy, 2007).

Elke gedomesticeerde paardachtige is, afhankelijk van de aard van de activiteit en van de manier waarop het wordt gehouden, onderworpen aan een verschillende fysieke en emotionele druk. Wanneer deze druk te groot is leidt dit tot negatieve gevolgen die zich zullen uiten ofwel door het opduiken van ziektes, ofwel door abnormale gedragingen (Hausberger et al., 2009).

Het evalueren van het welzijn van een paardachtige gebeurt dus aan de hand van protocollen gebaseerd op de rechtstreekse observatie van de gezondheid (opsporen van fysieke problemen) en op basis van gedragsparameters (opsporen van gedragsproblemen) (Pritchard et al., 2005).

3.1.1 Fysieke problemen

Klinische problemen kunnen opduiken wanneer het paard zich in een situatie bevindt die niet strookt met zijn natuurlijke fysiologische behoeften. Deze situaties kunnen zowel te wijten zijn aan bepaalde vormen van activiteit als aan het soort uitrusting dat gebruikt wordt (Casey, 2002). Het opduiken van deze problemen wordt snel duidelijk. Het zijn rechtstreekse indicatoren van een gebrek aan welzijn.

Problemen op het gebied van voedsel worden opgespoord door de lichamelijke toestand te bekijken. Voor werkpaarden wijst een goede lichamelijke toestand er immers niet alleen op dat het dier correct is gevoed, maar ook dat zijn onderliggende gezondheidstoestand bevredigend is. Een zwakke lichamelijke score daarentegen suggereert dat het dier niet correct eet of er niet in slaagt zijn voedsel op een efficiënte manier om te zetten. Dit laatste is symptomatisch voor een gezondheidsprobleem, zelfs indien er geen evidente symptomen van ziekte zijn. Ook overvoeding moet worden vermeden bij paarden en vooral bij pony's die vaak de neiging hebben zwaarlijvig te worden.

Een paard moet ook de gelegenheid krijgen om meerdere malen per dag te drinken en een tekort aan drinkbaar water zal zichtbaar worden door tekens van dehydratie (droge slijmvliezen en positieve huidplootest) en een verhoogd risico op darmproblemen die kolieken kunnen veroorzaken die fataal kunnen zijn (Jones, 2004).

3.1.2 Gedragsproblemen

Lichamelijke problemen komen dan misschien makkelijk aan het licht, maar bij gedragsproblemen is dit vaak moeilijker daar deze het uitoefenen van de hoofdactiviteit van het paard niet verhinderen en ook niet permanent voorkomen.

Deze gedragsproblemen worden duidelijk gekoppeld aan een gebrek aan welzijn. Het zijn indirecte indicatoren van de aanwezigheid van een dagelijkse frustratie waaraan het dier zich niet kan onttrekken en dus van chronische stress (Hausberger et al., 2009; Cooper and Mc Greevy, 2002).

a) **Stereotypieën:**

Stereotypieën zijn steeds herhaalde abnormale gedragingen onafhankelijk van de context waarin ze optreden.

F. Ödberg (1978) beschrijft het opduiken van dergelijk gedrag in drie fasen:

1. het paard tracht te ontsnappen aan de oncomfortabele situatie op het moment waarop die zich voordoet.
2. het paard ontwikkelt dit gedrag automatisch in gelijkaardige omstandigheden
3. het paard neemt dit gedrag aan onafhankelijk van de omstandigheden.

Deze « tics » worden gezien als een aanpassing van het paard aan een omgeving die te ver af staat van zijn natuurlijke behoeften. Stereotypieën zouden het paard in staat stellen om de stress te verminderen (Mc Bride and Cuddeford, 2001).

Men heeft een twintigtal van deze stereotype gedragingen bij paarden geïnventariseerd, waarvan de meest gekende de volgende zijn: likken/bijten (licking/biting), kribbebijten/luchtzuigen (cribbing/windsucking), 'weven' (weaving), hoofdschudden/knikken (head tossing/nodding) of spelen met de tong (tongue play).

Daarnaast heeft men kunnen aantonen dat de prevalentie van stereotypieën verschilt al naar gelang van het uitgevoerde werk (Hausberger, 2009; Mc Greevy et al., 1995).

Het is interessant om hier deze bedenking te vermelden uit de bespreking van de studie van M. Hausberger, verschenen in oktober 2009, waarin hij stereotypieën bij paarden observeert in functie van het soort werk dat ze verrichten:

"...les chevaux de voltige ont paru avoir le moins de tendance à effectuer des stéréotypies et celles-ci se limitaient principalement à jouer avec la langue. Les chevaux de voltige avaient été sélectionnés pour leur tempérament calme et leur temps de travail fut consacré à tourner en rond, avec des commandes vocales. "Les conflits interpersonnels» avec l'homme sont plutôt limités car il

leur est juste demandé de tenir une allure régulière et lente, tout en acceptant que l'homme face des mouvements sur leur dos. Initialement, leur tempérament plus calme peut aussi les rendre plus résistants aux stimuli extérieurs qui sont d'éventuels facteurs de stress au travail..."

b) Apathie:

Er is ook sprake van apathische gedragingen en zichtbare daling van de gevoeligheid voor externe stimuli bij paarden die lijden onder al te grote frustraties, soms gepaard gaand met slechte levensomstandigheden, meestal door gebrek aan vrijheid gedurende de rustperiodes (een paard dat permanent in de box moet verblijven).

Deze situatie is onder meer beschreven bij muil dieren en ezels die gebruikt worden voor het werk in ontwikkelingslanden en die het slachtoffer zijn van herhaald geweld (Swann, 2006).

c) Gedragsreactie op pijn:

Hoewel vluchten de natuurlijke reactie is van paarden als ze geconfronteerd worden met gevaar en dus met pijnprikkels, neemt het paard indien vermijden niet mogelijk is, zijn toevlucht tot defensieve agressie om de dreiging af te wenden. De paarden kunnen zelfs een geconditioneerde reactie ontwikkelen wanneer ze een pijnlijke gebeurtenis verwachten (Azrin, 1967). Pijnervaring bij paarden kan dus leiden toe een emotionele vermijdreactie wanneer ze dezelfde omstandigheden gewaarworden en zelfs zonder de aanwezigheid van pijn.

Voorbeeld:

Een van de belangrijke oorzaken van pijn bij bereden paarden zijn ongepaste ruitertechnieken (te bruuske ruiter, slecht evenwicht,...). Wanneer dergelijke praktijken frequent voorkomen kan dit pijn veroorzaken bij de dieren (bijvoorbeeld bij het neerkomen na het springen over een hindernis). Daaruit volgt dat sommige paarden een weigeringsgedrag gaan ontwikkelen ten aanzien van de hindernis en zelfs weigeren om de piste te betreden omdat ze de ongemakken voelen aankomen.

Het identificeren van pijn is dus vaak zeer moeilijk te meer daar er enorme verschillen bestaan aangaande de drempel waarop elk dier reageert ten aanzien van een identieke pijn prikkel.

3.2 Evaluatie van de activiteit van de pony's in de kermismolens

Er bestaat geen wetenschappelijke studie die het welzijn evalueert van de pony's die worden ingezet in ponymolens. Er bestaat echter wel een fiche met aanbevelingen betreffende kermispony's. Deze werd opgesteld door de Duitse veeartsenvereniging voor dierenbescherming (Tierärztlichen Vereinigung für Tierschutz-TV) in mei 2008. Deze vereniging groepeerde dierenartsen die bekommerd zijn om het dierenwelzijn en ze formuleert adviezen en richtlijnen in verband met verschillende thema's. Gelet op de gelijkens met het behandelde onderwerp is deze fiche opgenomen in bijlage 5 van dit rapport. De fiche werd opgemaakt op basis van de ervaring van de dierenartsen die lid zijn van die vereniging en op basis van de wetgeving inzake het dierenwelzijn in circussen, het algemeen welzijn van paarden en het welzijn van sportpaarden. In dit hoofdstuk wordt getracht om puntsgewijs de mogelijke problemen die de activiteit van de pony's in ponymolens kunnen teweegbrengen in te schatten.

3.2.1 Het werkrooster

a) Aantal uren per dag:

Paardachtigen zijn dieren die geneigd zijn om te bewegen. Wanneer ze daar de gelegenheid toe hebben leggen ze soms meer dan 16 km per dag af op zoek naar voedsel. (G.H. Waring, 2003). Er moet een onderscheid worden gemaakt tussen ongedwongen verplaatsing gekoppeld aan het zoeken

naar voedsel en het door de mens opgelegde werk zonder de mogelijkheid om zich te voeden. Voorgaand gegeven maakt het mogelijk de werkdruk door verplaatsingen bij paardachtigen te relativeren.

Er bestaan heel weinig studies over de werkdruk die een paard aan kan terwijl er toch een voldoende mate van welzijn gegarandeerd is. Het lijkt evident dat de omgevingsfactoren, de aard van het werk en de individuele verschillen tussen de dieren grote verschillen zullen opleveren qua resultaten.

We kunnen echter melding maken van een studie uitgevoerd op ezels en paarden in Noord-Kameroen waaruit we leren dat bij een zogezegd lichte inspanning gedurende meer dan 7u, deze dieren geen enkel teken van vermoeidheid vertoonden (Vall, 1998). Dit lichte werk bestond uit het stapvoets voorttrekken van een last (< 10% van het levend gewicht voor de paarden en <8% van het levend gewicht voor de ezels).

b) Regelmatige pauzes:

Het is belangrijk dat er bij paardachtigen die werken regelmatig pauzes worden ingelast.

Deze pauzes moeten de dieren de gelegenheid geven om te eten en te drinken en om de monotonie van het werk te doorbreken. Dit is belangrijk in het licht van de fysiologie van het voedingsgedrag van paardachtigen. In natuurlijke omstandigheden nemen paarden immers hun voedsel verspreid over verschillende maaltijden per dag op (Mayes and Duncan, 1986). Ook drinken gebeurt meerdere keren per dag. De frequentie van de drinkbeurten en ook de hoeveelheid die ze drinken hangt af van de fysiologische behoeften en van de toegang die zij hebben tot water (G.H. Waring, 2003).

De Duitse veeartsenvereniging voor de dierenbescherming (Tierärztlichen Vereinigung für Tierschutz- TVT) beveelt in zijn richtlijnen voor kermispony's (zie bijlage 5) aan om telkens om de 4 uur een pauze van 1 uur in te lassen. Tijdens deze pauzes moeten de dieren zich vrij kunnen bewegen. Ze moeten ook toegang hebben tot voedsel en water.

Wat dit punt betreft, is het interessant om te bekijken welke normen de steden Brugge en Berlijn hebben ingevoerd voor het werk van de paarden die worden ingezet voor toeristische rondritten per koets:

- In Brugge, bestaat er voor het gebruik van paarden in de stad een politiereglement (Politieverordening op het maken van rondritten en excursies met huurkoetsen, huurtrams en huurauto's: <http://www.brugge.be/internet/nl/content/files/reglementen/Toerisme/rondrittenhuurkoetsenhuurautos.pdf>).

§ 1. De paarden die voor het maken van rondritten of excursies worden ingezet, mogen maximaal acht uren per dag effectief werken. Daarbij geldt dat:

- a) tijdens rondritten tien minuten halt wordt gehouden op de stopplaats aan het Begijnhof
- b) tijdens excursies na elk gereden uur een kwartier rust wordt ingelast
- c) de rust- en wachttijden niet als werktijd in aanmerking worden genomen.

§ 2. In beide gevallen moeten de paarden tijdens hun rustperiodes zoveel mogelijk worden beschermd tegen al te felle zon en moeten ze de gelegenheid krijgen vers en koel water te drinken.

§ 3. Elk paard dat voor het maken van rondritten of excursies wordt ingezet, moet - voor elke dag dat het werkt - twee dagen rust krijgen.

Hiervan kan men enkel afwijken in bijzondere en tijdelijke omstandigheden en zonder dat daarbij het welzijn van het paard in gevaar wordt gebracht.

Onder "bijzondere en tijdelijke omstandigheden" wordt verstaan:

- de opleiding van het paard tot koetsenpaard

- redenen die te maken hebben met het dressereren van het paard
- het tijdelijk opvangen van een ziek of niet-inzetbaar paard.

In elk geval mag een paard niet langer dan drie opeenvolgende dagen worden ingezet, tenzij wanneer de behandelende dierenarts voor het welzijn van het paard andere instructies heeft gegeven.

- In Berlijn heeft het stadsbestuur een systeem van werkvergunningen ingevoerd voor de firma's die verantwoordelijk zijn voor deze toeristische attractie en dit naar aanleiding van het vaststellen van mankementen in verband met het welzijn van deze paarden. Deze vergunningen zijn onderworpen aan een aantal voorwaarden, onder meer het naleven van bepaalde normen inzake dierenwelzijn. Deze normen werden uitgewerkt door een werkgroep waarin mensen zetelen van de overheid, dierenartsenverenigingen, dierenbeschermingsorganisaties en vertegenwoordigers van de stad Berlijn. Werken is alleen toegestaan voor volwassen paarden en het bruto gewicht van de koets (met passagier en koetsier) mag niet hoger zijn dan twee maal de som van het gewicht van de paarden.

Wat de werkuren betreft geldt in Berlijn het volgende:

- *De tijd dat de paarden worden ingezet, van het begin tot het einde van de werkdag (optuigen, zich naar de vertrekplaats begeven, rondritten, terugkeer naar huis) mag maximaal negen uur bedragen*
 - *Tijdens het werk, moeten minstens twee pauzes van ten minste een half uur of één ononderbroken pauze van ten minste één uur worden ingelast met mogelijkheid om te eten en te drinken naar behoeven. De eerste pauze moet worden ingelast ten minste vier uur na het optuigen. Indien de temperatuur 's morgens om 10u00 meer dan 30° C in de schaduw bedraagt, moet er minstens om de twee uur een pauze van een half uur worden ingelast. Er is dan ook een thermometer beschikbaar in het rijtuig.*
 - *De rustpauzes moeten plaats vinden in de schaduw, op een natuurlijke ondergrond en het moet mogelijk zijn de dieren vast te maken.*
 - *Op het eindpunt moet worden aangetoond dat er drinkbaar water zal worden aangevoerd.*
 - *Gepast voedsel – meer bepaald ruwvoeder – in voldoende mate en ook een voederbak worden meegevoerd tijdens de ritjes met paard en koets. (Berliner Leitlinien für Pferdefuhrwerksbetriebe : <http://www.berlin.de/sen/verbraucherschutz/tierschutz/tierschutz/index.html>).*

3.2.2 De pony's draaien rondjes in een piste

Bij dit punt moet worden gewezen op het grote verschil tussen pony's die tijdens het werk vastgemaakt zijn en zij die vrij lopen. Onder meer omdat de pony's met het hoofd naar beneden moeten kunnen rondstappen wat de beste fysiologische positie is. De lengte van de riem moet de pony in staat stellen om deze positie aan te nemen.

a) **de draairichting:**

Er zijn heel weinig gegevens hierover, maar het is aan te bevelen om geregeld de draairichting om te wisselen wanneer er lang na elkaar wordt gewerkt. Op die manier vermijdt men dat de spieren zich asymmetrisch gaan ontwikkelen en het zorgt ook voor wat afwisseling voor de dieren. Dit is vooral het geval voor dieren die moeten draven of galopperen (circus, sporttraining).

Er moet worden op gewezen dat pony's die de gewoonte hebben aangekweekt om in een enkele richting rond te stappen onder zware stress zullen staan wanneer de draairichting verandert. Deze omwisseling moet in alle rust en geleidelijk gebeuren (Pollmann, 2001).

De Duitse veeartsenvereniging voor dierenbescherming (Tierärztlichen Vereinigung für Tierschutz-TVT) beveelt in haar richtlijnen voor kermispony's (zie bijlage 5) aan om de draairichting tijdens het werk om het halfuur om te wisselen om de dieren te wennen aan het stappen in beide richtingen

zonder bijkomende stress. Deze aanbeveling is gebaseerd op de richtlijnen voor het inzetten van circusdieren⁴ uitgegeven door het Duitse federale ministerie voor Voeding, Landbouw en Consumentenbescherming (BMELV). Deze richtlijnen zijn niet wettelijk bindend maar kunnen dienen als referentie voor de inspectiediensten

b) De diameter van de piste

Het is beter om niet met een te kleine diameter te werken om een asymmetrische ontwikkeling van ledematen en gewrichten met mogelijke schade op lange termijn te vermijden. Ook hier weer gelden deze aanbevelingen vooral voor dieren die moeten draven of galopperen (circus, sporttraining).

Ideaal is wanneer de pony zijn hals in de lijn van het stappen kan houden wat een goede fysiologische positie is.

Er bestaat geen studie hierover en de grootte van het dier speelt hier een belangrijke rol. De Duitse veeartsenvereniging voor dierenbescherming (Tierärztlichen Vereinigung für Tierschutz- TVT) beveelt in haar richtlijnen voor kermispony's (zie bijlage 5) aan om te zorgen voor een piste van minimum 10 meter diameter en beaamt dat wanneer er rondjes moeten worden afgelegd in een te kleine piste dit bij de dieren een instinctieve afweerreactie zal uitlokken. Er dient te worden benadrukt dat kermispony's slechts stapvoets rondjes draaien en dat deze aanbeveling gebaseerd is op de aanbevelingen voor ruiterscholen⁵. Springpaarden worden tijdens de trainingen geleid om te draven of te galopperen en de longe die wordt gebruikt is over het algemeen maximum 5 meter lang.

Tijdens de controle uitgevoerd op 16/02/2010 tijdens de kermis in Aalst, gaf de eigenaar van de ponymolen ons te kennen dat het zijn wens was om een ovale piste te laten bouwen. Dit kan misschien zorgen voor een gevoelige verbetering.

Stapmolens voor paarden

In bepaalde trainingscentra voor sportpaarden bestaan er « stapmolens » (zie foto's) die gebruikt worden om de dieren te trainen. Die automatische systemen maken het mogelijk om een aantal paarden tegelijkertijd te doen stappen op een ronde of ovale piste, zonder menselijke tussenkomst. De verschillende compartimenten van de stapmolen zijn afgescheiden door hekken, die soms onder elektrische spanning staan om het paard te stimuleren wanneer het niet snel genoeg vooruitgaat en wordt ingehaald door het hekken achter hem. Op deze manier kan men ervoor zorgen dat een paard zich opwarmt, dat het recupereert na zijn arbeid, of dat het de nodige beweging krijgt als het in een box verblijft.

Stapmolen in open lucht en overdekt

⁴ BMELV (2005): Leitlinien für die Haltung, Ausbildung und Nutzung von Tieren in Zirkusbetrieben oder ähnlichen Einrichtungen

⁵ FN(1999) : Richtlinien für Reiten und Fahren, Band 6 Longieren

Een onderzoek van Haras national Suisse uit 2009 maakte het mogelijk de stress te meten die wordt veroorzaakt door die systemen. De test werd uitgevoerd bij twaalf paarden die voorheen nooit in een stapmolen hadden gestaan. Het cortisolgehalte (stresshormoon) in het bloed werd geëvalueerd net als de hartfrequentie tijdens dagelijkse sessies van 30 à 60 minuten. Dit onderzoek toonde aan dat de paarden geen stress ondervonden wanneer ze in een stapmolen moesten rondstappen, zelfs wanneer de tussenschotten onder elektrische spanning stonden. Dit onderzoek staat beschreven op de site van de federale overheid van de Zwitserse Confederatie (<http://www.news.admin.ch> - les marcheurs ne stressent pas les chevaux).

De producenten bieden stapmolens voor paarden aan met een minimale diameter van 12 meter. We namen contact op met Mr R. Robert, producent van stapmolens voor paarden (Equi'in-France), en vernamen van hem dat, op vraag van een aantal trainers, zijn bedrijf ovale molens heeft ontwikkeld om het risico op asymmetrische spierontwikkeling zoveel mogelijk te vermijden. Die ovale stapmolens hebben een afmeting van 18 op 30 meter. Mr Robert gaat uit van een minimale diameter van 18m voor ronde stapmolens om te zorgen voor voldoende comfort voor de paarden. Voor zover hij weet werd er over dit specifieke onderwerp nog geen onderzoek verricht en bestaan er geen stapmolens voor pony's. Die gegevens zijn dus enkel gebaseerd op praktijkervaring en zijn door geen enkele wetenschappelijke studie onderbouwd. Ook al lijkt het vast te staan dat het paard bij een te kleine diameter geen comfortabele stappositie kan aannemen, toch bestaan er, voor zover wij weten, geen gegevens hieromtrent.

3.2.3 De pistebodem

Als de bodem vlak is en de hoeven regelmatig worden verzorgd, vormt voortbewegen in stap geen probleem op het vlak van dierenwelzijn. Het aanbrengen van rubberen tapijten voorkomt dat de hoeven te snel afslijten en vangt de schokken op die de gewrichten ondergaan.

Het gebruik van zagemeel vormt geen probleem maar voor het comfort van de pony's moet een te stoffig oppervlak vermeden worden.

3.2.4 De uitrusting van de pony's

De gebruikte uitrusting moet technisch perfect zijn en aangepast aan de morfologie van het dier (met name gewicht van het zadel).

Als er defecte of niet-aangepaste uitrusting wordt gebruikt, zorgt dat voor wrijvings- of drukzones die pijn of kwetsuren veroorzaken bij de pony.

Kinderen mogen geen bit of teugels gebruiken. In 1999 werd er een onderzoek uitgevoerd bij meer dan 3000 paarden, waaruit bleek dat er gedragsproblemen ontstonden bij paarden door een slechte manier van berijden (Ödberg and Bouissou, 1999).

3.2.5 Huisvesting van de pony's

Tijdens de periode van arbeid kan het paard uiting geven aan zijn essentiële behoefte aan beweging. Er kan zelfs gesteld worden dat bewegen aan een gematigd tempo noodzakelijk is voor de gezondheid en het welzijn van het paard. Die nood aan beweging kan ten dele worden gelenigd door te werken. Dat bevordert namelijk de goede ontwikkeling van de musculatuur en de fysieke conditie van het dier die, op hun beurt, een belangrijke bijdrage leveren aan de preventie van blessures.

Paarden die regelmatig werken zijn kalmer in hun box dan paarden met een beperkte activiteit (Caanitz al., 2002). Daartegenover staat dat paarden die slechts 2 uur per week buitenkomen op de wei een grotere activiteit vertonen dan degene die er 12 uur per week doorbrengen (Chaya et al., 2006). Dat betekent in geen geval dat het paard die vrijheid niet meer nodig heeft. Sport- en werkpaarden moeten ook de gelegenheid krijgen om rond te lopen in open ruimtes zoals weiden (Mills and Clarke, 2002).

Pony's moeten dus uiting kunnen geven aan hun natuurlijk weidegedrag en in elk geval moeten ze toegang hebben tot vrije ruimtes zonder belemmeringen, want gedwongen arbeid kan niet volledig de plaats innemen van weideperiodes (op de weide) (Chaya et al., 2006).

Bovendien is het aanbevolen om paarden in groep te laten in plaats van geïsoleerd (Nicol, 1999).

Buiten die noodzakelijke weideperiodes moet ervoor gepleit worden dat de dieren niet worden aangebonden in hun box, die groot genoeg moet zijn opdat het dier zich er makkelijk in kan neerleggen. Die rustplaats moet bedekt zijn met strooisel. Ze moeten kunnen beschikken over een droge en propere rustplaats die geschikt is voor de morfologie van het dier. Paarden urineren veel en zoeken daarom een plaats waar de urine niet op hen spat. De hygiëne van het strooisel heeft een grote invloed op de luchtkwaliteit in de stal en op de hoeven. Proper ligstro is ook dienen als voorziening van ruwvoer (artikel 59 – bespreking van de nieuwe OPAn 2008 van de Zwitserse Confederatie). De water- en voedselbevoorrading moet makkelijk zijn en voldoen aan de noden van de dieren.

Het moet verboden worden om paarden systematisch aan te binden (DEFRA, 2009). Als het op die manier wordt vastgemaakt, wordt het paard te veel beperkt in zijn gedrag en wordt zijn gezichtsveld erg beperkt. Zwitserland heeft deze manier van paarden vastmaken verboden, net als een aantal Duitse Länder. Men moet een onderscheid maken tussen het permanent aanbinden en het tijdelijk aanbinden van de paarden. Het lijkt evident dat paarden tijdelijk aangebonden mogen worden (bij voorbeeld tijdens trektochten of bij slechte weersomstandigheden) zonder dat hun welzijn in het gedrang komt, maar dat die toestand niet te lang mag duren en voorbehouden is voor uitzonderlijke omstandigheden (DEFRA, 2009). We wijzen erop dat de Zwitserse Confederatie, in bepaalde specifieke omstandigheden, aanbinden toestaat voor een periode van maximum 3 weken (zie lager, art. 59 van OPAn 2008).

Zoals gemeld in de inleiding is het koninklijk besluit van 2 september 2005 betreffende het welzijn van dieren gebruikt in circussen en rondreizende tentoonstellingen (gewijzigd bij het KB van 26/04/2007) niet van toepassing op kermissen, maar het is interessant om te noteren wat de verplichtingen zijn inzake huisvesting voor paarden en pony's in artikel 23 en 24:

- *Er is een binnenverblijf nodig van minstens 9 m² (de minimumafmeting van een zijde is 3m) en een buitenverblijf van minimum 40 m² per dier.*
- *Alle dieren moeten dagelijks tussen zonsopgang en zonsondergang gedurende ten minste vier opeenvolgende uren toegang hebben tot het buitenverblijf, tenzij het welzijn van de dieren hierdoor omwille van de klimatologische omstandigheden of om diergeneeskundige redenen in gevaar wordt gebracht.*
- *De bodem van het binnenverblijf moet bedekt worden met stro of zaagsel.*
- *De dieren worden best gehouden op een natuurlijke, niet verharde bodem.*
- *Er moet ruwvoer beschikbaar zijn.*
- *De dieren mogen niet aangebonden worden in het binnenverblijf.*
- *De dieren moeten elkaar kunnen zien.*

Er dient te worden opgemerkt dat er geen onderscheid wordt gemaakt tussen paarden en pony's.

De Zwitserse Federale Raad heeft zich over het onderwerp gebogen in zijn "Ordonnance sur la Protection des Animaux (OPAn)" van 23 april 2008. Het is trouwens de eerste keer dat er bepalingen omtrent het huisvesten van paarden werden opgenomen in de OPAn. Er dient te worden opgemerkt dat de afmetingen hier werden aangepast in functie van de grootte van het dier.

- Art. 2 Definitie :

Paarden aan het werk zetten: werken onder zadel, aan de hand of in een span, en de verplaatsingen van het dier in een carrousel (carrousel in Zwitserland = stapmolens).

- Art. 59 De huisvesting

1 De paarden mogen niet aangebonden zijn. Dit verbod is niet van toepassing op het kortstondig aanbinden voor het eten, verzorgen of transporteren, het overnachten tijdens trektochten, of voor de duur van een manifestatie of in vergelijkbare omstandigheden. Paarden die nieuw zijn in een houderij of die gebruikt worden tijdens militaire oefeningen mogen aangebonden worden gedurende een maximum van drie weken.

2 De rustplaatsen van de verblijven moeten bedekt zijn met voldoende strooisel dat geschikt, zuiver en droog is.

3 De paarden moeten visueel, auditief en olfactief contact hebben met een ander paard. In gerechtvaardigde gevallen mogen de kantonale autoriteiten een tijdelijke afwijking verlenen om een paard op leeftijd afzonderlijk te blijven huisvesten.

4 Jonge paarden moeten in groep worden gehuisvest.

5 Als ze in groep worden gehuisvest, moeten de paarden, met uitzondering van de jonge exemplaren, elkaar kunnen mijden of zich kunnen afzonderen. Er mogen zich geen doodlopende gangen bevinden in de ruimten.

- Art. 61 Beweging

1 De paarden moeten alle dagen voldoende kunnen bewegen.

Het paard aan het werk zetten of uitlaten wordt ook als beweging beschouwd.

2 De uitloop moet voldoen aan de minimumafmetingen zoals beschreven in bijlage 1, tabel 7, hoofdstuk 3 (zie verder). In de mate van het mogelijke moet men de paarden de aanbevolen uitloopruijnte aanbieden die beschreven staat in bijlage 1, tabel 7, hoofdstuk 4 (zie verder).

3 Wanneer de klimatologische omstandigheden of de toestand van de bodem extreem ongunstig zijn, mag er uitzonderlijk een overdekte ruimte gebruikt worden om de paarden uit te laten.

4 Fokmerries en hun veulen, jonge paarden en andere paarden die niet aan het werk worden gezet, moeten alle dagen naar buiten kunnen gedurende minstens twee uur.

5 De paarden die aan het werk worden gezet moeten minstens twee dagen per week naar buiten kunnen gedurende minstens twee uur per dag

(officiële commentaar: Aangezien een paard dat aan het werk wordt gezet slechts twee keer twee uur per week naar buiten moet kunnen, volstaat een uitloop van 36 m², bv. voor de dagelijkse uitloop van vier warmbloedpaarden of voor de wekelijkse uitloop van 12 paarden. Die voorwaarden zouden zelfs exploitanten die over weinig plaats beschikken en een groot aantal paarden houden in staat moeten stellen om te voldoen aan de vereisten inzake uitloop).

6 De uitloop mag worden opgeschort gedurende maximum vier weken in de volgende situaties, op voorwaarde dat de paarden dagelijks aan het werk worden gezet tijdens deze periode:

a. paarden die recent werden binnengebracht in een houderij;

b. klimatologische omstandigheden of toestand van de bodem extreem ongunstig tussen

1 november en 30 april;

c. de paarden worden ingezet bij militaire oefeningen;

d. tournees voor paardenspektakels of sportwedstrijden en tijdens tentoonstellingen.

7 Er moet in een logboek worden bijgehouden wanneer de paarden uitloop krijgen.

Paarden Tabel 7

	<u>Schofthoogte</u>	cm	<120	120-134	134-148	148-162	162-175	>175
11	Individuele box ^{1,2} of box voor een groep met een compartiment ^{1,3,4}	m ²	5,5	7	8	9	10,5	12
12	Tolerantiewaarden ⁵	m ²	–	–	7	8	9	10,5
13	Ruimte met vrije stalling in verschillende compartimenten ^{1,3,4,6}	m ²	4	4,5	5,5	6	7,5	8
2	Hoogte van het lokaal in m in de sector waar de paarden zich bevinden							
21	Minimumhoogte	m	1,8	1,9	2,1	2,3	2,5	2,5
22	Tolerantiewaarden ⁵	m	–	–	2,0	2,2	2,2	2,2
3	Uitloopruiimte ^{3,7} per paard							
31	Permanent toegankelijk vanuit de stal, minimumoppervlakte	m ²	12	14	16	20	24	24
32	Niet grenzend aan de stal, minimumoppervlakte	m ²	18	21	24	30	36	36
4	Aanbevolen oppervlakte ⁸ per paard	m ²	150	150	150	150	150	150

Voetnoten bij tabel 7 (Paarden)

- Als een merrie vergezeld is van haar veulen van meer dan twee maanden oud, moet de oppervlakte met minstens 30 % worden verhoogd. Deze vereiste is ook van toepassing op de box voor het veulen
- De breedte van de individuele boxen moet minstens gelijk zijn aan 1,5 keer de schofthoogte.
- Voor vijf paarden of meer die goed met elkaar overweg kunnen, mag de totale oppervlakte verminderd worden met maximum 20 %.
- Installaties die het mogelijk maken andere paarden te ontwijken en zich af te zonderen moeten voorzien zijn, behalve voor jonge paarden.
- Stallen die reeds bestonden op 1 september 2008 moeten niet aangepast worden als hun afmetingen voldoen aan de tolerantiewaarden. Als een stal aangepast moet worden omdat een van de tolerantiewaarden niet wordt gerespecteerd, blijft de andere tolerantiewaarde geldig.
- De rust- en uitloopruijtes moeten permanent bereikbaar zijn via een ruime doorgang of via twee minder ruime doorgangen.
- Voor groepen jonge paarden (twee à vijf dieren) moet de minimumoppervlakte van de uitloopruijtte overeenkomen met de oppervlakte die vereist is voor vijf jonge paarden.
- De oppervlakte van uitloopruijtes met een omkeerbare opstelling, die in alle weersomstandigheden gebruikt kunnen worden en niet grenzen aan de stal, mag niet groter zijn dan 800 m², ook al verblijven er meer dan vijf paarden. In de groepsstallen met een permanent toegankelijke uitloopruijtte is het aanbevolen om vanaf het zesde paard 75 m² extra te voorzien per bijkomend paard.

We kunnen ook kennisnemen van het instructieboek voor het welzijn van paarden dat gepubliceerd werd door de Engelse overheid (DEFRA, 2009) :

- *Floors should be reasonably even, nonslip and designed to give good drainage, taking stable waste away from the horse.*
- *Doors should be a minimum of 1.25m(4 ft) wide. The height of the door should allow the horse or pony to look out with the head comfortably over the door. The bottom door should be capable of being securely fastened with top and bottom bolts. Stables may also have a top door which should be capable of being secured in the open position. You should be aware that shutting the top door reduces ventilation and natural light.*
- *Roofs should be high enough to provide adequate ventilation including good air circulation. There should be a minimum clear space to the eaves of 60-90 cm (2-3 ft) above the ears of the horse in its normal standing position.*
- *Light: sufficient light is essential within all stabling both for the horse to see adequately, and also to enable inspection and safe handling of horses at all times. This can include portable lighting. Light bulbs should be enclosed in safety fittings with cabling secured well out of reach.*
- *Windows and ventilation slats should provide adequate air circulation without creating draughts. Perspex or safety glass (with grilles fitted between the horse and the glass) is advisable. One window or top door should normally be open at all times.*

1.13 Adequate ventilation in any equine housing is essential. Horses can develop respiratory problems if kept in housing with poor ventilation. Levels of dust within stables should be kept to a minimum and there should be a good flow of air through the buildings without unnecessary draughts.

1.14 As horses and ponies vary so greatly in size it is difficult to set an ideal size for loose boxes, barns or stables. However, as a minimum, each horse should have sufficient room to lie down, readily rise and turn around in comfort. Boxes for foaling and for mares with a foal at foot will require additional space. All passageways should be sufficiently wide to enable horses to be led safely past other horses. The BHS minimum stable size recommendations are as follows:

- Horses: 3.65m x 3.65m
- Large horses: 3.65m x 4.25m
- Ponies: 3.05m x 3.05m
- Large ponies: 3.05m x 3.65m
- Foaling box (horse): 4.25m x 4.25m

1.15 Groups of horses can be kept together in communal barns, but care should be taken to ensure that all horses get adequate access to hay, feed and water. Sufficient space should be provided to allow free movement, and to allow all the horses to lie down at the same time. Care should be taken to select groups that are compatible and aggressive horses should be segregated. Late term mares and mares with foals at foot have special requirements and it may not be appropriate to house these animals in communal barns.

1.16 Adequate and suitable bedding material is necessary in all equine accommodation to provide warmth, protection against injury and to enable the horse to lie down in comfort. Bedding material should be nontoxic,

free of mould and excessive dust, and allow effective drainage, or be absorbent enough to maintain a dry bed and assist in keeping the air fresh. Where rubber matting is used, a small amount of disposable bedding should be added to absorb urine. Whatever bedding is used (e.g. straw, shavings, rubber stable mats etc.) it should be well managed and changed or cleaned regularly.

Tethering

1.20 Tethering can be defined as securing an animal by an appropriately attached chain, to a centre point or anchorage, causing it to be confined to a desired area. Tethering is not a suitable method of long-term management of an animal, as it restricts that animal's freedom to exercise itself, to find food and water, or to escape from attacks by dogs or the extremes of hot and cold weather. It also risks an animal becoming entangled, or injuring itself, on tethering equipment. Tethering may be useful as an exceptional short-term method of animal management (e.g. during brief stops during a journey or in medical cases where short-term restriction of food intake is required under veterinary advice).

1.21 When horses are tethered the need for regular supervision is paramount. Tethered horses should be inspected no less frequently than every six hours during normal waking hours, and water should be made available on a frequent and regular basis throughout the day.

The term 'tethering' as it is used in the Code does not apply to horses that are stall-tied (a common method historically used for stabling cavalry horses). Any horse that is stall-tied should receive regular exercise, unless this method is used under veterinary guidance (e.g. as part of the management of an orthopaedic condition).

Exercise

3.1 Horses and ponies require adequate exercise, or freedom to exercise and this will require time and effort from the horse owner or keeper. Most stabled horses will benefit from daily turnout in the field to allow them to graze and socialise with other horses. This may have the added benefit of alleviating the risk of stable vices. If turnout is not feasible, stabled horses should receive appropriate exercise daily, unless contrary to veterinary advice.

3.2.6 Lawaai en verlichting op de kermis

Er bestaat geen gericht onderzoek naar de gevolgen van lawaai en verlichting op het welzijn van paarden.

We weten dat lawaai beschouwd kan worden als een stressfactor, maar de intensiteit van de auditieve stimulatie en de blootstellingsduur zullen bepalend zijn om de mogelijke hinder in te schatten.

Bovendien zullen paarden makkelijker een gematigde maar constante stimulus verdragen dan een intense en plotse stimulus.

De Duitse veeartsenvereniging voor dierenbescherming (Tierärztlichen Vereinigung für Tierschutz-TVT) beveelt in haar richtlijnen voor kermispony's (bijlage 5) aan om de ponymolens enkel in de rustigste zone van de kermis te plaatsen en om het lawaai en de verlichting aan te passen in functie van het gedrag van de pony's.

3.2.7 De pony's die worden ingezet

Enkel pony's die de goede leeftijd hebben om te werken, en in een goede fysieke conditie en gezondheid verkeren mogen gebruikt worden.

De gemiddelde leeftijd waarop een paard voor het eerst bereden mag worden, bedraagt 4 à 6 jaar. Het is namelijk in die periode dat het osteoarticulair systeem volgroeid raakt (Bennet, 2008) en we kunnen er dus van uitgaan dat het dier niet bereden mag worden voor die periode.

Bovendien moeten merries vrijgesteld worden van arbeid tijdens het laatste derde van hun dracht en gedurende de zoogperiode.

Voor de veiligheid van de mensen, maar ook voor de harmonie binnen de groep paarden die aan het werk is, kan men zich afvragen of het gepast is om te werken met volbloed hengsten.

De pony's moeten regelmatig onderzocht worden door een veearts. Het is aanbevolen dat paarden die werk verrichten minstens één keer per jaar bezocht worden door de veearts. Dankzij die inspectie kan worden gecertificeerd dat de dieren geschikt zijn om het werk te verrichten dat van hen wordt verwacht (DEFRA, 2009)

3.2.8 De kinderen die een ritje maken

De attractie moet voorbehouden zijn voor kinderen van wie het gewicht door de pony gedragen kan worden. Daarnaast moet ook elke vorm van gewelddadig of schrikwekkend gedrag ten opzichte van de dieren geweerd worden (schoppen met de hielen, roepen,...) zowel door de kinderen als door de omstaanders.

Er kan geprobeerd worden om problemen te voorkomen door bij de attractie aan te geven dat er een reglement is dat nageleefd moet worden.

4. WETTELIJKE ASPECTEN

Er bestaat geen wetgeving noch een Europese aanbeveling aangaande deze specifieke activiteit. Deze kwestie wordt dus momenteel op nationaal niveau geregeld.

4.1 In België

Er bestaat momenteel geen specifieke wetgeving om aanwezigheid van die pony's op kermissen te reglementeren, dus is het de algemene dierenwelzijnswet die hier van toepassing is. Meer bepaald artikel 4 van de wet betreffende de bescherming en het welzijn der dieren van 14 augustus 1986 :

Art. 4. § 1. Ieder persoon die een dier houdt, verzorgt of te verzorgen heeft, moet de nodige maatregelen nemen om het dier een in overeenstemming met zijn aard, zijn fysiologische en ethologische behoeften, zijn gezondheidstoestand en zijn graad van ontwikkeling, aanpassing of domesticatie, aangepaste voeding, verzorging en huisvesting te verschaffen.

§ 2. Niemand mag de bewegingsvrijheid van het dier dat hij houdt, verzorgt of te verzorgen heeft, zodanig beperken dat het aan vermijdbare pijnen, lijden of letsels is blootgesteld. Wanneer een dier gewoonlijk of voortdurend wordt vastgemaakt of opgesloten, moet het voldoende ruimte en bewegingsvrijheid krijgen, in overeenstemming met zijn fysiologische en ethologische behoeften.

§ 3. De verlichting, de temperatuur, de vochtigheidsgraad, de verluchting, de luchtcirculatie en de overige milieuvoorwaarden van het verblijf der dieren moeten overeenstemmen met de fysiologische en ethologische behoeften van de soort.

§4. Ter uitvoering van §§ 2 en 3 en onverminderd de bepalingen van hoofdstuk VIII kan de Koning voor de verschillende soorten en categorieën van dieren nadere regelen vaststellen.

§ 5. De in artikel 34 bedoelde overheidspersonen zijn gemachtigd de nodige maatregelen te treffen of op te leggen om de verplichtingen voortvloeiend uit de § 1, 2, 3 en 4 onverwijld te doen naleven.

Er dient te worden opgemerkt dat de wetgeving betreffende het welzijn van dieren gebruikt in circussen en rondreizende tentoonstellingen (KB 02/09/2005) niet van toepassing is op kermissen. Kermisattracties met levende dieren voldoen immers niet aan de definitie van een circus, noch aan die van een rondreizende tentoonstelling. De definitie van een rondreizende tentoonstelling is: een mobiele inrichting waarin dieren tentoongesteld worden tot vermaak en educatie van het publiek.

Het vervoer van die pony's wordt gelijkgesteld met commercieel vervoer en de kermisexploitanten moeten dus de voorschriften naleven van het koninklijk besluit van 27 april 2005 tot wijziging van het koninklijk besluit van 9 juli 1999 betreffende de bescherming van dieren tijdens het vervoer en de erkenningsvoorwaarden van vervoerders, handelaars, halteplaatsen en verzamelcentra. Ze moeten meer bepaald beschikken over een licentie en een erkend voertuig en de huisvestingsomstandigheden naleven tijdens het vervoer.

4.2 In de EU

Bij gebrek aan specifieke wetgeving past elke lidstaat de algemene voorschriften toe inzake dierenwelzijn. De onderstaande informatie werd verkregen via rechtstreeks contact met de verschillende officiële instanties van de lidstaten na het versturen van een vragenlijst per mail.

- Duitsland heeft geen specifieke wetgeving voor deze activiteit. Zoals aangegeven in punt 2.2 bestaat er echter wel een aanbevelingsfiche die werd opgesteld door een veeartsenvereniging voor dierenbescherming (bijlage 5) maar die is helemaal niet bindend.
- Het Groothertogdom Luxemburg heeft evenmin een specifieke wetgeving, maar de stad Luxemburg heeft beslist om kermispony's te verbieden tijdens haar kermissen. Volgens de Luxemburgse overheid werd daartoe beslist onder druk van dierenrechtengroeperingen.
- Frankrijk en Litouwen hebben evenmin een specifieke wetgeving terzake.
- De overheden van het Verenigd Koninkrijk, Estland, Finland, Denemarken, Letland, Polen en Zweden hebben laten weten dat, voor zover hen bekend, dat soort attractie niet bestaat op hun grondgebied, en dit onderwerp belangt hen dus niet aan. Zweden laat weten dat voor het gebruik van dieren voor commerciële doeleinden toestemming moet worden gevraagd.
- Voor de andere lidstaten is er geen informatie beschikbaar.

Frankrijk en het Groothertogdom Luxemburg hebben geen bezwaar tegen het gebruik van pony's in ponymolens, maar op voorwaarde dat de algemene regels op het vlak van dierenwelzijn worden nageleefd.

4.3 In Zwitserland

De Zwitserse overheid heeft geen wetgeving voor kermispony's en voor zover hen bekend werd er nog geen melding gemaakt van dergelijke activiteiten. Ze merkt wel op dat om het even welk gebruik van levende dieren voor commerciële doeleinden onderworpen is aan goedkeuring, en die goedkeuring wordt pas afgeleverd na een grondig onderzoek van het type activiteit en de overeenstemming met de regels inzake dierenwelzijn.

4.4 In Australië

Er bestaat geen specifieke wetgeving voor deze activiteit. Het zijn de algemene voorschriften die van toepassing zijn.

4.5 In de VS

Er bestaat geen specifieke wetgeving voor deze activiteit. Het zijn de algemene voorschriften die van toepassing zijn.

5. DISCUSSIE

Dit rapport werd opgesteld naar aanleiding van een adviesaanvraag aan de Raad voor Dierenwelzijn door Minister Onkelinx. Die aanvraag bestaat uit twee elementen: enerzijds de aanwezigheid van een eventueel welzijnsprobleem bij pony's die aanwezig zijn op kermissen, en anderzijds de vraag of het al dan niet nodig is om een wetsvoorstel te doen.

- Een probleem inzake welzijn bij pony's die aanwezig zijn op kermissen :

Om te oordelen over het welzijn van die pony's moet men evalueren of enerzijds de gebruikelijke praktijken binnen het beroep van foorkramer voor problemen zorgen, en of anderzijds het werk dat van hen wordt verlangd compatibel is met de behoeften van de soort.

De praktijken binnen het beroep:

We beschikken momenteel over 4 controleresultaten en over een aantal verklaringen van behandelende veeartsen. Die beperkte informatie doet ons veronderstellen dat de gebruikelijke praktijken binnen dit specifieke beroep geen welzijnsprobleem opleveren ten opzichte van de bestaande wetgeving. Wat zeker niet wil zeggen dat er zich geen welzijnsprobleem voordoet bij die pony's. Het zou nuttig zijn, gezien het beperkte aantal ponymolens in België, om de controles toe te spitsen op deze activiteit en aldus langs te gaan bij alle eigenaars van kermispony's. Er zou bijzondere aandacht geschonken kunnen worden aan de correcte identificatie van die pony's.

Het werk op de kermissen:

Er moet worden erkend dat het werk dat die dieren verrichten op kermissen mogelijk voor een probleem inzake welzijn kan zorgen. Het blijkt namelijk dat een van de belangrijkste parameters het aantal uur is dat de paarden moeten werken. We kunnen redelijkerwijs aannemen dat gezien de verschillende opmerkingen die werden geformuleerd en gezien het gebrek aan afwisseling in het werk in een ponymolen, dat niet op een te intensieve manier mag gebeuren. Sommige aanbevelingen die werden gedaan hangen samen met de werkuren van de dieren:

- ervoor zorgen dat de draairichting wordt afgewisseld
- ervoor zorgen dat de piste een comfortabele diameter heeft
- ervoor zorgen dat de ponymolen op een rustige plaats op de kermis staat

Inderdaad, hoe meer tijd wordt doorgebracht op de ponymolen, hoe meer die punten voor een probleem inzake welzijn kunnen zorgen. Men mag niet uit het oog verliezen dat die pony's zich met tussenpozen langzaam voortbewegen met een lichte last, maar zoals voor alle activiteiten, zowel sportief, recreatief als commercieel, geldt dat overdaad uiteindelijk het welzijn van het dier zal schaden. Men mag niet vergeten dat er systemen bestaan waarbij ze worden vastgemaakt, wat het werk lastiger maakt dan de systemen waarbij ze niet zijn vastgemaakt.

Er moet dus een aanvaardbare werklast worden bepaald.

Een andere belangrijke parameter waar we de nodige aandacht aan moeten besteden, is de huisvesting buiten de werkperiodes.

De rustperiodes moeten ten dele op een weide worden doorgebracht en de pony's mogen maar tijdelijk aangebonden gehuisvest worden, dat geldt ook voor pony's die werken en die dus ten dele hun behoefte aan beweging kunnen lenigen. Het begrip 'tijdelijk' werd niet nader omschreven en er moet hier voor gezorgd worden dat de dieren kunnen afwisselen tussen periodes waarin ze werken en periodes van rust. Er bestaan bovendien kermissen met een weide en kermissen waar de pony's inderdaad aangebonden gehuisvest worden. Elke ponymolen heeft zijn eigen agenda en zijn eigen

systeem voor het aflossen van de dieren, maar te lange periodes van ongeschikte huisvesting en/of frequent herhalen van dergelijke periodes zijn nefast voor het welzijn van de dieren.

Er zal rekening gehouden moeten worden met die eigenheden om te bepalen wat aanvaardbaar kan zijn en wat niet.

De andere aanbevelingen lijken evidentier om vast te leggen:

- op tijd pauzeren om te eten en te drinken.
- beschikken over een geschikte uitrusting
- werken met pony's die oud genoeg zijn om te werken, in goede fysieke toestand verkeren en gezond zijn
- rustige kinderen die niet te veel wegen
- de bodem van de piste moet aangepast zijn en de hoeven moeten regelmatig worden verzorgd

Het is dus essentieel om de behoeften van een soort te evalueren wat betreft het welzijn van de dieren, maar er zal altijd een stuk subjectiviteit overblijven, en dan vooral voor dieren van gedomesticeerde soorten. De drempel voor ongemak is verschillend voor elk individu en het comfort kan altijd worden verbeterd. Desondanks komen er een aantal objectieve waarheden naar voren op heel wat vlakken en deze subjectiviteit mag niet als argument worden gebruikt om niet verder te werken aan een maatschappij waarin dieren overal gerespecteerd worden en waar gedomesticeerde dieren een waardige plaats krijgen naast de mens.

- Is het nodig om een wet voor te stellen of niet :

Er moet worden benadrukt dat de enige specifieke publicatie hieromtrent die is van de Duitse veeartsenvereniging voor dierenbescherming TVT, die een reeks aanbevelingen voorstelt, maar zonder een algeheel verbod te overwegen.

We kunnen stellen dat gezien de verschillende potentiële problemen bij deze activiteit, en om mogelijke uitwassen te vermijden, het beter is voor te stellen dat het werk van die dieren wordt omkaderd, en er aldus voor te zorgen dat de controleurs beschikken over duidelijke regels om toe te passen.

Aangezien het aantal ponymolens en dus ook het aantal kermispony's beperkt is, kan de vraag worden gesteld of het nodig is om te zorgen voor een wet. Het publiceren van aanbevelingen moet ook overwogen worden in het kader van specifieke activiteiten zoals deze.

Men moet voor ogen houden dat het vastleggen van arbeidstijden en periodes van voorlopige huisvesting de voorwaarden kan creëren voor een diepgaandere reflectie over het werk van heel wat paarden (bespannen voor commerciële doeleinden, wegslepen van bomen, ruitersport, manege,...)

Hierbij moet worden benadrukt dat de vertegenwoordigers van de kermisexploitanten die we hebben ontmoet vragende partij zijn voor een wetgeving en zelfs voor meer controles, die hen in staat stellen aan te tonen dat hun manier van werken in overeenstemming is met het begrip dierenwelzijn. Ze denken ook dat dat hun beroep een positiever imago zal geven. De eigenaars van ponymolens willen zich groeperen en een vereniging vormen die specifiek hun activiteiten verdedigt.

Een belangrijk punt is die ponymolens te kunnen inventariseren en lokaliseren. Er zijn momenteel lacunes op dit vlak want enkel de gemeentes beschikken over deze informatie voor hun eigen kermis. De aanwezigheid van die ponymolens zou op zijn minst gesignaleerd moeten worden op provinciaal niveau.

6. VOORUITZICHTEN

Het vooruitzicht van aanbevelingen voor kermispony's of een bindende wetgeving, kan aanleiding geven tot een veel ruimer debat.

Er is stof tot nadenken over het werk dat paarden verrichten in het algemeen. We kunnen daarbij denken aan alle categorieën paarden die werken maar ook aan sportpaarden.

Welke werkuren voor welk soort werk?

Welke huisvesting en met welke frequentie?

Welke vooruitzichten voor het welzijn van die dieren?

De opleiding van de controleurs op dit vlak zou verder ontwikkeld kunnen worden zodat ze in staat zijn om op een objectieve manier te oordelen over het welzijn van de paardachtigen die werk verrichten.

Er zou ook nagedacht kunnen worden over de ethische kwestie van het gebruik van levende dieren ter vermaak van het publiek.

We kunnen ook overwegen om een vergunning in te voeren voor het gebruik van levende dieren voor commerciële doeleinden, met name na inspectie op het vlak van dierenwelzijn. Op die manier kunnen die activiteiten ook geïnventariseerd worden.

7. BIBLIOGRAFIE

- Agroscope 2008 Les marcheurs ne stressent pas les chevaux. Administration fédérale Suisse
<http://www.agroscope.admin.ch/aktuell/00020/index.html?lang=fr&msg-id=26738>.
- Azrin, N.H. (1967) Pain and aggression. *Psychology Today* 1, 1, 26–33.
- Berlin (publication de la ville de) 2009 Berliner Leitlinien für Pferdefuhrwerksbetriebe.
<http://www.berlin.de/sen/verbraucherschutz/tierschutz/tierschutz/index.html#Pferdefuhrwerk>.
- Bruges (publication de la ville de) 2001 Politieverordening op het maken van rondritten en excursies met huurkoetsen, huurtrams en huurauto's <http://www.brugge.be/internet/nl/content/files/reglementen/Toerisme/rondrittenhuurkoetsenuurautos.pdf>
- Caanitz, H., O'Leary, L., Houpt, K., Petersson, K., Hintz, H., 1991. Effect of exercise on equine behavior. *Appl. Anim. Behav. Sci.* 31, 1–12.
- Casey R.A., 2002. Clinical problems associated with the intensive management of performance Horses. Waran N. (ed.) *The welfare of horses*. 19-44.
- Chaya, L., Cowan, E., McGuire, B., 2006. A note on the relationship between time spent in turnout and behaviour during turnout in horses (*Equus caballus*). *Appl. Anim. Behav. Sci.* 98, 155–160.
- Davidson N. and Harris P., 2002. Nutrition and welfare. Waran N. (ed.) *The welfare of horses*. 45-76.
- DEFRA (Departement for Environment Food and Rural Affairs), 2009. Code of practice for the welfare of horses, ponies, donkeys and their hybrids.
<http://www.defra.gov.uk/wildlife-pets/pets/cruelty/documents/cop-horse.pdf>
- Goodwin, D., 1999. The importance of ethology in understanding the behaviour of the horse. *Equine Veterinary Journal* 28, suppl., 15–19.
- Hall, C., 2007. The impact of visual perception on equine learning. *Behav. Process.* 76:29-33.
- Hausberger M, Gautier E, Biquand V, Lunel C, Jégo P, 2009. Could Work Be a Source of Behavioural Disorders? A Study in Horses. *PLoS ONE* 4(10): e7625.doi :10.1371/journal.pone.0007625.
- Jones W.E., 2004. Water dehydration and drinking. *J.Equine Vet. Sci.* 24: 43-44
- Mason G. and Rusken J. , 2006. *Stereotypic animal behaviour : fundamentals and application to welfare* 2nd edition.
- Mayes E. and Duncan P. , 1986. Temporal patterns of feeding behaviour in free-ranging horses. *Behaviour*, 96: 105-129
- Mc Bride S.D. and Cuddford D. , 2001. The putative welfare-reducing effects of preventing equine stereotypic behaviour. *Animals welfare.* 10: 173-189.
- McGreevy PD, French NP, Nicol CJ, 1995a. The prevalence of abnormal behaviours in dressage,

eventing and endurance horses in relation to stabling. *Vet Rec* 137: 36–7.

Mcgreevy, P., 2007. The advent of equitation science. *Vet. J.* 174:492-500.

Mills, D.S., Clarke, A., 2002. Housing, management and welfare. In: N. Waran (ed.) *The welfare of horses*. Kluwer Academic Publishers, The Netherlands, pp 77-97.

Minero M. and Canali E., 2009 Welfare issues of horses : an overview and practical recommendations. *Ital.J.Anim.Sci.* 8 (Suppl.1), 219-230.

Nicol C.JJ. , 1999. Stereotypies and their relation to management. Proceeding of the BEVA specialist. Days on behaviour and nutrition, Harris P.A., Newmarket: UK 11-14

Ödberg F.O., 1978. Abnormal behaviours: stereotypies. Madrid: Proc 1st World Congress on Ethology as Applied to Zootechnies 1: 475–480.

Ödberg, F.O., Bouissou, M.F., 1999. The development of equestrianism from the baroque period to the present day and its consequences for the welfare of horses. *Equine Vet. J.* 28(Suppl.):26-30.

Pollmann U., 2001. Horses in circus and showman businesses. *Dtsch. Tierärztl. Wschr.* 109, 126-129.

Pritchard J.C., Lindberg A.C., Main D.C.J., Whay H.R., 2005. Assessment of the welfare of working horses, mules and donkeys, using health and behaviour parameters. *Prev. Vet.Med.* 69, 265-283.

Swann W.J., 2006. Improving the welfare of working equine animals in developing countries. *Appl. Anim. Behav. Sci.* 100, 148-151.

Tierärztliche Vereinigung für Tierschutz e.V., 2008. Beurteilung von Ponyreitbahnen unter Tierschutzgesichtspunkten. Merkblatt Nr 116.
[http://www.tierschutz-tvt.de/21.html?&eID=tx_rtgfiles_download&tx_rtgfiles_pi1\[uid\]=22](http://www.tierschutz-tvt.de/21.html?&eID=tx_rtgfiles_download&tx_rtgfiles_pi1[uid]=22)

Vall E., 1998. Capacités de travail du zébu, de l'âne et du cheval au Nord-Cameroun. Concept d'adéquation du couple animal-outil. *Ann.Zootech.* 47, 41-58.

Warring G.H., 2003. *Horse behaviour* 2nd edition. Noyes publications / William Andrew publishing.
